

művészien megfogant költői eszme kidolgozásához nem volna elég kedve vagy elég ereje, mit maga is érezni látszik.

Különösen szembeötlő Szemere Miklós költészetének e saját-sága pályája második felében, hol már a költészet eszményi világából nagyon sokszor a prózai élet unalmas apróságai közé téved.

(Vége következik.)

Dr. VÁCZY JÁNOS.

GATTAJAI GOROVE LÁSZLÓ DRÁMÁI.

I. Jetzid és Hába (1806).

A jelen század első évtizedeiben, daczára a magyar színpad nagy szükségletének, aránylag csak kevés színdarab érhetette meg a kinyomattatás dicsőségét. A mult század utolsó évtizede fölöttébb productív ezen a téren, de a buzgalom mind jobban alászáll s a jelen század első éveiből alig marad reánk néhány kinyomattatott színdarab. Kultsár István 1809-ben tervel ugyan egy játékszíni gyűjteményt, mely a 'Theatromi gustust formáló' értekezéseken kívül hat eredeti színdarabot foglalna magában. Egypár áldozatra kész 'hazafi' kivételével, nagyobb összeget senki sem ajánl; az előre fizetőket pedig hasztalanul várta a reménykedő Kultsár.*) Az egyes színtársulatok kénytelenek voltak a kézirati művekről másolatokat szerezni. Egy ilyen játékszíni könyvtár tulajdonosát méltán tekintették az actorok és actrixek a theatromi Institutum legfontosabb personájának. A helyzet ha javult is a 30-as évek felé, a legkiválóbb színtársulatok sem vonhatták ki magokat ezen kényszerhelyzet alól. Midőn 1833-ban Pest vármegye pártfogása alá veszi a budai színjátszó társaságot, kénytelen volt a műsor érdekében Pály Elektől és Fánsey Lajostól azoknak kézirati színdarab-gyűjteményét darabonkint 2—2 huszasért megvenni. Pestmegyének mintegy 250 váltó frtjába került ez a szerzemény.

Színdarabok kiadására nem igen akartak vállalkozni az amúgy is aggályoskodó kiadók a *vándorszíniészet* eme korában. Színdarabokat pedig egyedül az olvasó közönség kedvéért nyomtatni ki, sokkal kockázatosabb vállalkozás volt, semhogy erre gondolni is mertek volna. A kézirati színdarabok eme divatjának kell tulajdonítani, hogy a műsort uraló színdarabok stylusa minden kritikán alól maradt és az Academia kénytelen volt 1833-ban egy külön bizottságot létesíteni, mely ezek correcturájával foglalkozott.

*) Hazai és külf. Tud. 1809 II. 6. szám.

Egypár azonban mégis reánk maradt a sok közül nyomtatásban is. Lehet, hogy a kiadóban nagyobb vállalkozási kedv volt; lehet, hogy az író barátai körében elegendő számú előfizetőket tudott gyűjteni; lehet, hogy egy vagy több nagylelkű Mæcenas erszénye megnyílt az esedező előtt; vagy, ami a ritkaságok közé tartozott, az író maga elég jó módú volt és néhány száz forintot könnyen kockáztathatott az írói és hazafiúi dicsőség nem muló babéraiért. *) Azért mondjuk el pedig mindezt, nehogy azon gyanúba essünk, mintha azon drámai irodalmi termékeket, melyek nyomtatásban maradtak reánk, az egykorú magyar színpad legjobb termékeinek szeretnők föltüntetni, — vagy éppen olyanoknak, melyek színpadi népszerűségük révén találtak utat az olvasóközönség kegyéhez is. Kinyomattatásukat nem lehet akár az irodalmi becs, akár a színszerűség mellett bizonyítékul fölhozni. Sőt az a néhány nyomtatásban reánk maradt színdarab, mely csekély értéket képvisel irodalmi magasabb fogalmak szerint, a színpadon pedig csak egypárszor adatott s így színszerű sem volt, csak annál kíváncsibbá tehet az színdarabok iránt, melyek nyomtatásban nem jelentek ugyan meg, de a színpadi előadás dicsőségét annál többször érték meg; mint pl. *Péry Ignác* Egerváry Balázsa (mely 1808-tól 1837-ig), *Bárány Boldizsár* Sajdár és Rurikja (mely 1812-től 1833-ig), *Minden lépés egy botlás és Minden lében kanál* című vígjátékok, melyek közül az első 1795-től 1833-ig, a második 1795—1814-ig; *Baranyi György* (Gr. Soden után *Lángtól*), mely 1794—1813-ig és *Frigyesi Elek* (Holbein után *Lángtól*) mely 1807—1835-ig stb. állandóan a pesti műsoron van. Ide vehetjük *Benke Józseftől* a *Salamon fiatalsága* cz. vígjátékot és *Tanárky Pál* Hunyadi János cz. drámáját. Mind a kettő állandó műsor-darabja az 1808—1814 közti színi idénynek. E kéziratban maradt drámák irodalmi

*) A könyvkiadás körüli miseriák jellemzésére álljon itt néhány adat. Berzsenyi verseinek kiadása három évig vajudott, míg végre 1812-ben magánosok adtak össze 990 frtot. (L. Kazinczy és Berzsenyi levelezésök 1808—1831, Budapest 1859. 137. és 147. l.) — Midőn Kazinczy 1814-ben összes munkáit szándékozott kiadni — maga sem mert a kiadás sikerében bízni, «mert *Trattner* 400 előfizetőt kíván, annyit pedig nem kap». Épen ma vevém levelét — írja *Dessewffy*nek — «hogy ő ndla csak egy előfizető jelen meg.» (L. *Dessewffy* Irod. Hagyományai, I. köt. 321. l.) — Ugyanezen időből írja K. Siposnak is: «*Trattner* 400 előfizetőt kíván, de azt remélni bolondság.» (Kazinczy levelei Sipos Pálhoz. Lipcse 1846. 78. lap). — *Vitkovics* M. így írt a Magyar könyvek terjesztéséről cz. cikkben: «nincsenek magyar olvasók, nincsenek magyar könyvvevők! *Minek és kinek írjunk?*! . . . főakadálya a magyar könyvek el nem adhatásának, hogy *nincsenek magyar könyvtáraink*» s v. ő. a Nemzeti Könyvtár II. kötetében megjelent értekezést a 212. és köv. lap.

hatását nem lehet túlbecsülni. Nagyon is szűk körön belül hatottak. A kéziratban maradt dráma hatása a színpadon ép oly egyoldalú mint a könyvdrámáé, mely nem képes színpadi világitás mellett megélni. De a kézirati dráma ezenfölül veszedelmessé is válhatik, mint olyan productum, mely az irodalmi közvélemény tisztító tüzén nem ment át és könnyen oly színpadi hatáskeresés nevelő mesterévé válhatik, mely az irodalmi szentesítést nem nyerhet. Midőn tehát érdeket mutatunk ezen színi hatású kézirati drámák iránt, nem akarjuk értéköket népszerűségük szerint megbecsülni. Hisz e tény első sorban azon divergáló érdeket bizonyítja, melyet akkoriban az irodalommal szemben a színpad szolgált. Az irodalmi becsérték csak a színszerűség után vétetett számításba. Ezek után már csak azt kell eldönteni, vajon mennyibe járt kezére az irodalom maga a magyar színészetnek, mert viszont egy kényszerű helyzet közepette, megbocsátható a magyar színészetnek, ha az unalmas irodalmi termékeket kevesebbre becsülte a hatásos kézirati színdaraboknál. A selejtesebb minőségért nem a színészeket kell korholni.

A nyomtatásban reánk maradt színdarabok tehát sok tekintetben érdekesek: nemcsak íróik egyéniségéhez szolgáltatnak határozott jellemvonásokat; nemcsak az irodalmi színvonal magasságát mutatják meg tisztán, de azon eszközökkel is közvetve megismertetnek, a melyeket a magyar színészet ismerni megtanult, de az attól távol élő iróvilág nem tudott alkalmazásba venni, midőn amannak ügyét akart szolgálni.

Gorove László egyike azon kevés magyar drámairóknak, kik től a jelen század első évtizedéből két színdarab is maradt reánk nyomtatásban. Az első fordítás, vagy az akkoriban divatos kifejezés szerint (egy kis írói hiúságból) «a magyar játszó-színre alkalmaztatás»; a második eredeti darab.

«*Jetzd és Hába* avagy *A féltés és meghasonlás. Szomorújáték a felvonásokban*» Budán, 1806-ban látott napvilágot; az «*Érdemes Kalmár*» hazai történeten épült eredeti darab öt felvonásokban, ugyanott, egy évvel később.

Az elsőnek tárgyát az Előbeszéd szerint Weidmann Pálnál találta*) s «megtetszén, azt a magyar játszószínre azért alkalmaztattam, mert abban a napkeletieknek különös szokásaik, gondolkodások módgya

*) Weidmann Pál (1740—1810) egyike volt a bécsi népies színpad legkedvesebb íróinak. Tőle van a nemrég újból divatba jött *Bettelstuden* első feldolgozása, melyet ily czímen: *Vándorló dedkók mint lantosok* Szegedrelemhegyi fordításában először 1808 nov. 16-án adtak Pesten. Sokáig keveset ismert darabja volt a magyar színészet műsorának. — V. ö. *Friedrich Schlegel* Vom Wiener Volkstheater. Wien-Teschen 1883, 114. lap.

természettiek, indulatnyok, hajlandóságaik, érzéseik, főképpen pedig a Mahumet vallásának mivolta kitetszik; nem különben az akkori igazgatásnak formája és az Uralkodó hatalmának mekkorassága abban elé fordul. Tehát nem a tárgy drámaisága, hanem különössége vonzza Gorovét. Nem a természetes és a mi gondolkozásunk köréhez közelebb álló indulathullámmás köti le írói figyelmét, hanem a «napkeleti különös szokások stb.» Mintha akaratlanúl is sejténé, hogy azt a sok természetellenességet, hihetetlen helyzetet, aligha fogja más egyéb igazolni, mint éppen a tárgy különössége és a személyek idegen volta. Sőt azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy ilyen «különös esetek inkább magokra vonnyák a nézők figyelmetességét mint a hazabeli mindennapi történetek!»

Gorove a drámaíró elég hamis nyomokon indul meg. Lenézi korát, az életnek előtte «mindennapi» és így nagyon is közönséges történeteit; messze napkeletre akarja hallgatóit varázsolni, a helyett, hogy nemzetének akár múltjából akár jelenéből venné drámai tárgyát. Úgy látszik nem vett még kellő tudomást arról, — bár ismerhette mind Endrődy Magyar Játékszínét mind a kolozsvári Játékos Gyűjteményt — hogy a magyar íróvilág, ha nem tud eredetit termelni, legalább «megnemzetesíti» az idegen tárgyat s így jól-rosszúl, nagyobb érdeket óhajt ezáltal közönsége előtt *magyar nevű* alakjainak biztosítani; a természetes fejlődés elmaradását ily módon akarván leplezni, pótolni. Gorovét a különösség érdekli s közönségét is erre akarja reá szoktatni. A nyomtatott betű imponáló tekintélyével oly irányt támogat, mely egy fejlődésében lévő színészetre és drámaíródalomra nagy veszélyt rejt magában. A drámaíró, ki közönsége izlésének hódol, tán nem oly veszedelmes mint az, ki új irányt akar kijelölni és megfélekedezik arról a mi közönségének való. Hazai tárgy helyett különlegességek kedvelésére szoktatja, a természetes indulatokból és szenvedélyekből folyó összeütkezések számai helyett, — gondolatkörétől távol eső társadalmi helyzet furcsaságaiból szövi össze azokat az inkább érzélgős mint valóban megindító helyzeteket, melyek iránt tulajdonképen igazi fogékonyságra nem is számíthat fejletlen közönségénél. A közönség pedig ezen helyzetek által itéletében megzavartatván, az erőltetettet kezdi természetesnek, az érzélgőst meghatónak, a különöst drámainak tartani és így a színpad, a helyett hogy javítaná erkölceit, kigyógyítaná hibáit, olyan légkörbe viszi őt, hol érzelmek, szenvedélyek, helyzetek és cselekedetek semmi közeli rokonságban sincsenek azzal a mi körülötte él, ami az emberi cselekedetek titkos rugója, szóval ami emberi és természetes.

Jetzid és Hába meséjének ez a különösség a legnagyobb hibája. Kettős szerelmi történet képezi a cselekmény rugóit — egy oly környezetben, hol a többnejűség divatozik, hol az önkény minden perczen

erőszakkal is megoldhatja a drámai csomót és a legvéresebb tragédiát varázsolhatná a bámuló közönség elé. Szerencsére, ezeknek a múlt században nagyon cultivált «napkeleti» hősöknek csak a ruhájok és nem a gondolkozásmódjuk meg a cselekvésök árulja el származásukat. Ha neveket cserélnének és párbeszédeikből az Allah-t és az Alkoránt mással pótolnák — bárhol is lefolyhatnék az egész történet.

Az eseményekszínhelye e darabban Palesztina a 8. században. Jetzid az Omaidák nemzetségéből származott kilenczedik kalifa beléseret Hábába és nőül akarja őt venni. Hogy ezt a tervét könnyebben kivihesse, a saját öcsesét Hessiamot, ki szintén szereti Hábát, elküldi Irák tartományának föllázadt ura ellen. Hába ezalatt Jetzid hitvesévé lesz. Azt hihetnők, hogy Hessiam nem tudja elfeledni Hábát és a drámai bonyodalom ebből fog kiindulni. Nem úgy történik. Az események árja egy új medret szakított s ezen új mederben halad tovább a cselekmény folyama. Hessiam ugyanis legyőzi a föllázadt fejedelmet — de ő maga mint a szerelem rabja érkezik vissza. Egy rabszolganőt szeretett meg. E szerelemnek azonban egyelőre nincs folytatása, mert az ismeretlennek nyomát vesztette.

Az első felvonás kezdetén ott találjuk Hessiamot és a kalifa udvarából önkéntes számkivetésbe vonult «öreg tanácsost» Feridunt, egy erdő közepén teremtett idyllikus magányban. Egyiket a megunt udvari ármánykodás kényszere, másikat a szerelmi bánat melancholiája fűzi e csendes, emberektől elhagyatott helyhez. Ez az ismeretlen magány természetesen csak úgy válhatik a cselekmény kiindulási pontjával, ha szerencsés véletlen folytán mások is megismerik.

Hába, mint a kalifa neje, szintén boldogtalannak érzi magát — de nem azért, mintha tán a Hessiam iránt egykor forrón érzett szerelem felejthetetlen emléke, a hitestársi szeretet kötelességszerű érzelmei közé tolazkodnék. Azért boldogtalan, mert kételkedik Jetzid szerelme valódiságában. Bánata felhőt csakis a viszont-szerettetés biztos tudata volna képes eloszlatni. Hessiam és Hába, veszteségök érzetének közös voltánál fogva, oly közel jutnak egymáshoz, hogy a régi szerelem újabb fellobbanása egész természetesnek tűnhetnék föl. Hessiamot még tán a bosszú is tüzelhetné bátyja ellen, ki erőszakos úton tette boldogtalanná őt is, Hábát is; aztán a féltékeny, aggályoskodó hitvest a kényszerű boldogtalanság emésztő tudata belékergetné Hessiam karjai közé, amiből új bonyodalom keletkezhetnék. De ez sem történik így.

Hába egyik rabnőjével úton van, hogy fölkereshesse Feridun magányát; mert hírért vette, hogy Jetzid a «Palesztinába térő úton» meg fog állapodni Feridun magánya előtt. Ezuttal csak emésztő sejtelenként dől szívében az a gondolat, hogy Jetzid szívét más valaki rabolta el. Kár, hogy nincsen benne elég bátorság, határozott föllépés

által megtudni férjétől a valót. Feridun lakása előtt megtörténik az egész társaság szerencsés találkozása. Nemcsak a két testvér békül össze, hanem — Jetzid és Hába is; sőt az «öreg tanácsos» is kiengesztelődve tér vissza a kalifa udvarába. Ennél békésebb drámai expositiót alig lehet képzelni.

A drámai bonyodalom ott kezdődik a kalifa udvarában. A rab-szolganók közt van egy kiváló szépségű: Selahma, Daffárnak, Irák tartomány legyőzött urának foglyul ejtett leánya, ki nem más mint Hessiam eltévedett szerelmese. Ha Hessiam és Selahma az első találkozás alkalmával fölfedezik egymásnak kölcsönösen származásukat, könnyen egymáséi lehetnek — de mivel ezt tenni elmulasztották, titkolniok kell mindent, még szerelmöket is, mert Selahma az a nő, aki miatt Hába féltékeny Jetzidre.

A két testvér újból vetélytárs. Kettőjük közt a hitves van. Tán pártállást fog cserélni, s hogy férjén boszut álljon, segélyül fogja hívni — régi szerelmését? A két férfi és a két nő ellentétes szerelmi érdekeiből catastropha fog keletkezni: testvérgyilkosság, melynek fölidézői is halált szenvednek? Nem; ez sem történik.

Jetzid feleségévé akarja tenni Selahmát, mielőtt tudná, hogy az testvérét szereti. Hába minden eszközt mozgásba hoz, hogy Jetzidet e lépés megtételétől visszatartsa. Igyekezete mitsem használ. Már fiát is kész volna megölni, hogy aztán önmaga ellen fordítsa törét — midőn Feridun közbe lép és megakadályozza őt a véres tett kivitelében. Hába fölkapja törét és furiaként kirohan a palotából.

Selahmának éppen találkozása van Hessiammal a kertben. Lépteket hallanak közelegni s erre Hessiam elsiet. Hába jön rohanvást, hogy leszúrja Selahmát, de hátulról Jetzid megragadja kezét és a földre sújtja Hábát, Selahma pedig (mint az utasítás mondja) «mintegy akarattya ellen maga után húzza a kalifát is». Hessiam aki később jön vissza e helyre, csak Hábától tudja meg az itt történt dolgok részleteit. Hába Hessiam esküjét veszi, hogy teljesíteni fogja amit tőle kér. Hessiam megesküszik, nem is sejtve, hogy Hába Jetzid meggyilkolását kéri tőle. Az eskü kimondatott s szavainak helyt kell állania . . . a gyilkosság bére a Hába kezével együtt megnyert kalifaság. A harmadik felvonás azzal a furcsasággal végződik, hogy Jetzid együtt találván Hessiamot és Selahmát — ez utóbbit börtönbe hurcoltatja őrei által.

Hába, aki csak az imént buzdította testvér- és férj-gyilkosságra Hessiamot, átkozódni kezd, midőn Hessiam azzal a költött hirrel lép be hozzá, hogy esküjéhez híven megölte testvérét. Szerencsére nem vitte véghez a gyilkosságot; Jetzid és Hába teljesen megbékélnek s bár Hessiamot száműzik az udvarból, Selahma is engedelmet kap, hogy hazatávozhassék atyjához.

Nem tudni szerelemfáltésból, vagy más érzelem folytán gyanú támadt Jetzidben, hogy Selahma azért kérte szabadon bocsátását, hogy Hessiammal találkozhassek. Azt hiszi, hogy rászedték. Parancsot ad, hogy Selahmát ne engedjék udvarából azonnal eltávozni. Ez az ellenparancs aztán alkalmat ad még egy ötödik felvonásra.

Hessiam, eltávozása előtt egy titkos helyen találkozni szeretne Selahmával. Ezen találkozásnak tisztán idillikus karaktere van. Egy «főnembeli Asszony», Fahtima, azonban elhiteti Hábával, hogy e titkos találkozásnak nincsen más célja mint összeesküvést szöni Jetzid ellen. Ha ezt fölfedezni sikerülne, úgy tán egyszer-mindenkorra visszanyerhetné Jetsid szerelmét. Hába él az alkalommal, s hírt ad férjének az ellene tervbe vett állítólagos merényletről. Jetzid füléhez némi titkos zavargás híre is eljut. Egy okkal több magát arra határozni, hogy rá lessen a búcsúzó szerelmes párra, kik titkon cselet szönek élete ellen. A színhely változik. Egyik oldalról Jetzid, a másiktól Hába közelednek e borzadályos hely felé. A kritikus pillanat csakhamar beáll. Mindaketen egyszerre rohannak «a régi sötét bolt» felé — de oh! sajnos véletlen! Hába a saját férjét Jetzidet szúrja le. Jetzid hosszú haldoklás közben mindenkinek megbocsát és trónját öcscsére hagyja. Hába öngyilkos akar lenni — de hozzája rohanó gyermeke kedvéért életben marad!

Van-e itt egy természetes helyzet is? Valjon Jetzid határozatlansága idézi-e elő a catastrofat avagy tán a két testvér, illetőleg a két nő egymással való szerelmi versengése? Aztán komoly befejezésnek lehet-e venni ezt a véletlen gyilkosságot? E «napkeleti történet» jámbor alakjai felöltöztetett bábok, kik őt felvonásnak mindjobban elmálló cselekményét vonszolja magok után. A befejezés comico-tragicus véletlensége csak koronáját képezi az absurd helyzetek láncolatának. Még szándékosan sem lehetett volna mulatságosabbat találni!

Jetzid és Hábának az olvasóra gyakorolt hatásáról fogalmat alkothatunk az elmondottakból. E hatás képe az által válik teljessé, hogy színpadi sikeréről is egy kimerítő tudósítást őrzött meg a Hazai és Külföldi Tudósítások 1807-ik évi folyama.¹⁾ E tudósítás annál becsesebb, mert e század első évtizedeiből alig maradt reánk egy-két, csak valamelyest is részletező följegyzés egy színdarab előadásbeli sikerének főbb momentumairól.

Először 1807 január 12-én adták elő Jetzid és Hábát Kolosvárott, «számos néző és főméltóságok» jelenlétében.²⁾ A tudósító szerint «a

¹⁾ Id. helyen XIII. sz. Levél Kolozsvárról.

²⁾ *Jetzidet* Kocsi Patkó János; *Hábát* «hasonlíthatlanul» Kocsin adta. «Ezen szomorújáték előadásában sem volt hiba; a szerző, ki az előadáson jelen volt, meg volt elégedve a játszó személyzet igyekezetével.» I. h.

darab az olvasottabbnak igen tetszett, leginkább azért, mert az egyik jelenésből a másikat kihozni nem bírta. (1) *Ez a szüntelen várakozás és bizonytalanság olly figyelmessé tette a nézőket, hogy minden ember tsupa szem és fül volt.* Ez ugyan dicséretképen akart hangzani, de tulajdonképen lesújtó kritika a cselekmény egész menetére. Nem azért, minthogy nem tudta a hallgatóság «kihozni» az előzményekből a fejleményt, de azért, mert minden újabb fejlemény nem várt hatással volt. A bizonytalanság azonban nem az érdekesség jelleméből, hanem a természetellenes egymásutánból folyhatott? Mily téves ez a hitünk.

A tudósító folytatólag egy nem kevésbé jellemző megjegyzést kockáztat: «az indulatokat elhallgatom, mert ezek egy sorban *oly természetesen váltották föl egymást, hogy a néző közönség egészen magán kívül volt.* Az ellentmondás azonban nyomban követi szavait: «a kimenetel *oly váratlan volt, hogy arra senki nem is gondolt.* De valjon lehet-e természetes cselekmény-menetelről szó, ha a vég kimenetel ámulatba ejt? Éppen ez a megjegyzés bizonyítja legjobban, hogy a közönség az utolsó felvonásig egyik meglepetésből a másikba hanyattatott s aztán nem tudta a tragicomicus catastrofát a cselekmény egész menetével okszerű összefüggésbe hozni.

«A magyar játszó-társaság — folytatja a tudósító — kijelenté, hogy ehhez fogható *originalis* még nem volt a magyar Theatrumon». Az «originalis» szó valódi jelentését — mivel Gorove maga is bevallja, hogy Weidmann után írta darabját — aligha értelmezhetjük másképpen, minthogy az alatt a színészek és tudósító valami olyan «különös» dolgot érthettek, mely inkább a darab tárgyát mint eredetiségét illeti. Megengedjük, hogy módjában volt a hallgatóságnak egyes jeleneteknél «könyvezni», de alig hisszük, hogy Jetzid véletlen halála fölött valaki is természetes könnyeket ejtett volna. A váratlan kimenetel aligha kedvező arra nézve hogy a színházi közönség kielégítve hagyja el a játékszint. És ha mégis másként történt? Ha a darab csakugyan annyira tetszett mint azt a tudósító írta: a közönség magánkívül volt és könnyeinek zápora ószinte jele volt meghatottságának? Valjon nem azt jelenti-e ez, hogy a magyar színpad mindjárt keletkezése első éveiben ferde irányokba tereltetett? Hogy az irodalom maga segített bevinni a természetellenes elemet, az álsentimentalis helyzeteket a magyar színpadra? Hogy részt vett egy oly irány divatossá tételében, mely modorossá tette színészeinket és elrontotta a közönség izlését a természetes dolgokkal szemben? De Jetzid és Hába nemcsak a színpadon tetszett nagyon, a tudósító magasztalólag emlékezik meg «az írás módgyáról és az abban előforduló pontos kifejezésekről» is. Tehát mint irodalmi jelenség is imponált az olvasóknak! A következtetéseket mindenki levonhatja magának az elmondottakból. Gorove munkája gyöngé kísérlet, s a magyar

színpad és drámairodalom alacsony színvonalának tanúsága a jelen század első évtizedeiből. Mindamellettt Gorove drámaírói pályájára elhatározó befolyással volt. A darab előadása után a nézők «több darab írására serkentették, melyet ő meg is ígért». Már ekkor befejezés alatt volt első eredeti darabja, az *Érdemes Kalmár*.

Az Erdélyből 1806-ban magyarországi hódító útjára indult és Pesten 1807-ben letelepedett magyar színjátszó társaság fölvette itt is műsorába *Jetzid és Hábát*. Pesten azonban rövid színpadi életet élt. Csak kétszeri előadásáról van biztos tudomásunk (1808 VIII/17 és 1811 III/17.). Sajnos, hogy ez előadások egyikéről sem maradt reánk egykorú tudósítás. Csekély sikerét csak azon tények támogatják, hogy a fővárosi magyar színészet későbbi műsorán egyszer sem találhattuk föl, meg hogy Pestmegye Játékszíni Könyvtára cz. jegyzékben (1833-ból) még névleg sincs fölvéve. A színészet budai korszakában (1833—1837) szintén nem adták elő.

BAYER JÓZSEF.

Magyar hirlap-irodalom 1888-ban

Id. Szinnyei József fáradhatatlan buzgalmú könyvésznök a «Vasárnapi Újság» 6. számában ez évre is összeállította a hazai hirlap-irodalom statisztikáját. Főbb adatai a következők:

	1887	1888	különbség
1. Politikai napilapok	21	21	—
2. Politikai hetilapok	41	41	—
3. Vegyes tartalmú képes lapok	5	3	— 2
4. Egyházi és iskolai lapok	37	38	+ 1
5. Szépirodalmi s vegyes tartalmú lapok	15	13	— 2
6. Humorisztikus lapok	11	11	—
7. Szaklapok	109	110	+ 1
8. Vidéki nem-politikai lapok	122	130	+ 8
9. Hirdetési lapok	6	5	— 1
10. Folyóiratok	141	153	+12
11. Vegyes melléklapok	31	36	+ 5
Magyar hirlapok összege	539	561	+22

E hirlapokból 249 jelen meg Budapesten, 311 a vidéknek 124 helyen és 1 külföldön (New-York). Tavaly 254 jelent meg a fővárosban, 284 a vidéknek 118 helyen és 1 külföldön.

Ezenkívül megjelen hazánkban *nem-magyar* nyelvű hirlap: német 126 (—20), szláv 39 (—1), oláh 22 (—8), olasz 6 (—2), héber 1 (—), francia 3 (—), összesen 197 (tavaly 228, tehát 31-el kevesebb), — a magyarokkal együtt 758, tavaly 767.

E szerint 10,989 magyarul beszélő egyénre esik egy magyar hirlap, 14,273 németre egy német, 71,782 szlávra egy szláv és 105,626 oláhra egy oláh hirlap. A hazánkban összesen megjelenő 758 hirlapból esik 18,111 főre egy-egy újság vagy folyóirat.